

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР

1 СОН, 4 ЖИЛД

ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ

НОМЕР 1, ВЫПУСК 4

INNOVATIONS IN ECONOMY

VOLUME 4, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

**ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР
ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ
INNOVATIONS IN ECONOMY
№ 1 (2021) DOI:<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9491-2021-1>**

**Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:**

Гулямов Сайдахрар Саидахмедович
Академик

**Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:**

Вохидова Мехри Хасановна
Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа
доктори

**"Иқтисодиётда инновация" журнали тахририй маслаҳат кенгаши
Международный редакционный совет журнала "Инновация в экономике"
International Editorial Board of the Journal of Innovation in Economics**

08.00.01 - Иқтисодиёт назарияси / Экономическая теория / Economic theory

Назаров Ш.Х. - и.ф.д.
Гафуров У.В. - и.ф.д., профессор
Мустафакулов Ш. И. - и.ф.д., доцент
Сайфуллаева М.
Маматкулов И.А.

Nanuli Khizanishvili - Doctor of Economic Sciences, Tbilisi Iv. Javakhishvili State University. Faculty of Economics
Екатерина Геннадьевна Господарик - к.э.н., доцент, заведующая кафедрой аналитической экономики и эконометрики экономического факультета БГУ

08.00.02-Макроиқтисодиёт / Макроэкономика / Macroeconomics

Салимов Б. Т. - и.ф.д., профессор,
Назаров Ш. Х. - и.ф.д.
Худайназаров А.К. - и.ф.д.
Худойкулов С. К. - и.ф.н. доцент,
Валиев Б. - PhD.
Сафарова Н.Н.

Зубитапшвили Тамар - доктор туристических наук, Телавский государственный университет, Грузия

08.00.07-Молия. Бухгалтерия ҳисоби. / Финансы. Бухгалтерский учет/ Finance. Accounting

Жиянова Н.Э. - и.ф.н., доц.

08.00.09-Ҷаҳон иқтисодиёти / Мировая экономика / World economy

Мурадова Х.М. - и.ф.д., профессор
Шарифхўжаев Ш.О. - и.ф.д.

Сардор Азам - и.ф.д.
Вохидова М.Х. - PhD.

**08.00.10-Демография. Мехнат иқтисодиёти / Демография. Экономика труда /
Demography. Labor Economics. 08.00.13-Менежмент / Менеджмент / Management**

Гулямов С.С. - академик
Умурзаков Б.Х. - и.ф.д., профессор,
Каршиев М.Э.

Маматкулов И.
Ғойипназаров С.Б. - PhD
Кадилова З.А. - PhD

Саҳифаловчи: Абдулазиз Мухаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицы Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editarial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1.Хайдаров Зоҳир СОЗДАНИЕ МЕХАНИЗМА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ БАНКОВСКОЙ СФЕРЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	4
2.Абидов Абдужаббор Абдухамидович ЯШАШ ДАРАЖАСИНИ АНИҚЛАШ МОДЕЛИНИ ЯРАТИШ МУАММОЛАРИ.....	9
3.Халимжонов Дилшод Эргашбекович, Абдувоҳидов Акмал Абдулазизович ЎЗБЕКИСТОНДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИТОРЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ: МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР	15
4.Ирматов Афзал Ҳикматуллаевич ЖАҲОНДА ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ: ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ ЮКСАЛИШИНING КОНЦЕПТУАЛ ОМИЛ	24
5.Nigora Maxmasobirova YEVROPA AGROSANOAT KLASSTERLARINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI VA ULARNING MINTAQAVIY IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI	30
6.Азизкулов Бахтиёр Хушвактович, Сиддиқов Аскар Ахрорович КЛАСТЕР ЁНДОШУВИ АСОСИДА АГРОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИНИ БАҲОЛАШ	40
7.Нурмухаммидова Мухтабар Хасановна, Мамажоновна Саида Ваҳобжоновна, Бекмухаммедова Барно Ўктамовна ИҚТИСОДИЁТДА ГОЛЛАНД КАСАЛЛИГИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ ВА ОМИЛЛАРИ.....	49
8.Каримова Азиза Маҳмадризоевна НЕОБХОДИМОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КРЕДИТНОЙ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ ТУРИЗМА	56
9.Уразматов Жонибек Мусурманович ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИҒИНИ УНДИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ	63
10.Муминова Наргиза Махсуджоновна ТЎҚИМАЧИЛИК МАҲСУЛОТЛАРИГА ТАЛАБНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ХАЛҚАРО МАРКЕТИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ.....	70
11.Рахматов Камолитдин Ўралович, Абдувоҳидов Акмал Абдулазизович ПАНДЕМИЯ ВА ПАНДЕМИЯДАН КЕЙИНГИ ДАВРЛАРДА ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА ИМКОНияТЛАРИ	77
12.Бердиев Жасур Кулдошевич СОВРЕМЕННЫЕ СТИЛИ УПРАВЛЕНИЯ ГОСТИНИЧНЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ.....	84

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ INNOVATIONS IN ECONOMY

Уразматов Жонибек Мусурманович
Гулистон давлат университети
“Иқтисодиёт” кафедраси ўқитувчиси

Қўшилган қиймат солиғини ундириш механизмини ТАКОМИЛЛАШТИРИШ Йўллари

For citation: Urazmatov Jonibek Musurmanovich. WAYS TO IMPROVE THE MECHANISM FOR COLLECTING VALUE ADDED TAX. Journal of innovations in economy. 2021. Vol. 4, Issue 1. (63-69) pp.

 DOI 10.26739/2181-9491-2021-1-9

АННОТАЦИЯ

Бугунги кунда давлат бюджетини тўлдиришда билвосита солиқларнинг ўрни муҳим-лигидан келиб чиқиб, тадбиркорлик субъектларни кўпайтириш ва янгидан яратил-диган қўшимча қийматни кўпайтиришга қаратилган тизимли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Мазкур мақолада Ўзбекистонда қўшилган қиймат солиғини ундириш ме-ханизми такомиллаштириш, хорижий давлатларнинг солиқ ставкаларини таҳлили асосида солиқ ставкасини камайитиришда миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш борасида фикр ва мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: қўшилган қиймат солиқ, инсофли солиқ тўловчи, бюджет даромадлари, билвосита солиқлар, асосий восита, номоддий актив, яширин иқтисодиёт, ишлаб чиқариш ва такрор ишлаб чиқариш, ҳисобварақ-фактуралар.

Urazmatov Jonibek Musurmanovich
Gulistan State University
Teacher of the Department “Economics”

WAYS TO IMPROVE THE MECHANISM FOR COLLECTING VALUE ADDED TAX

ABSTRACT

Today, based on the importance of the role of indirect taxes in the replenishment of the state budget, systematic measures are being taken to increase the number of business entities and increase the newly created added value. In this article, based on the analysis of tax rates of foreign countries, the issues of improving the mechanism of collecting value-added tax in Uzbekistan, increasing the competitiveness of the national economy with a lower tax rate are considered.

Keywords: Value Added Tax, honest taxpayer, budget revenue, indirect taxes, principal instrument, intangible asset, hidden economy, production and reproduction, invoices.

Уразматов Жонибек Мусурманович
Гулистанский государственный университет
Преподаватель кафедры “Экономика”

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ВЗИМАНИЯ НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ

АННОТАЦИЯ

Сегодня, исходя из значимости роли косвенных налогов в пополнении государственного бюджета, предпринимаются системные меры, направленные на увеличение числа субъектов предпринимательства и увеличение вновь создаваемой добавленной стоимости. В данной статье на основе анализа налоговых ставок зарубежных стран рассмотрены вопросы совершенствования механизма взимания налога на добавленную стоимость в Узбекистане, повышения конкурентоспособности национальной экономики при снижении налоговой ставки.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, добросовестный налогоплательщик, доходы бюджета, косвенные налоги, основные средства, нематериальный актив, теневая экономика, производство и воспроизводство, счета-фактуры.

Кириш

Бугунги бозор иқтисодиёти шароитида давлат бюджети шакллантириш, тадбиркорлик субъектларини ҳалол ва инсофли қатламлари кўпайиб бориши билан бир қаторда қўшилган қиймат солиғининг адолатли ҳамда шаффоф занжирини такомиллаштириш юзасидан чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Қўшилган қиймат солиғини ундириш механизмини такомиллаштиришда авваломбор, инсофли ва ҳалол солиқ тўловчилар таркибини кўпайтириш лозим бўлади. Бунинг учун уларга қулай ва соддалаштирилган солиқ тизимини, яъний адолатли ва шаффоф қўшилган қиймат солиғини янгиланган занжирини кашф этишни тақозо қилмоқда. Албатта, тадбиркор ҳисоб-китобни амалга оширар экан, унинг асосий мақсади даромад манбаига эга бўлиш ва ўзининг маълум бир биологик ва физиологик эҳтиёжларини қондириш ҳисобланади.

Шунингдек, тадбиркорлар томонидан фаолият туридан келиб чиқиб бир нечта солиқ турлари бўйича солиқ тўловларини тўлаб келишади. Булардан қўшилган қиймат солиғи - давлат бюджетини шакллантиришда муҳим ўринни эгаллаб келмоқда.

Қўшилган қиймат солиғини давлат бюджетида тутган ўрнини ошириш учун тадбиркорлик субъектларини кўпайтириш, ишлаб чиқариш ва қайта ишлаб чиқаришни ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларининг фаолият юритиши учун кенг ва қулай шарт-шароитлар яратиш талаб этилади. Пандемиядан сўнг экологик ва кучли иқтисодий муҳитни яратиш борасида кичик бизнес субъектларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, имтиёзли кредитлар билан таъминлаш, ишчи кучи, кўникма ва инновацияларга янги мақсадлар сари интилиш имкон берувчи адолатли солиқ механизми талаб этилади. Бу борада жадал ва барқарор тарзда ҳаракат қилаётган мамлакат солиқ механизмини адолатли амалга оширишлари керак бўлади. Пандемия туфайли молиявий имкониятлар чекланган ва узок муддатли ўсишни таъминловчи тадбиркорлик субъектларнинг заифлашиши шароитида ўзгаришларга йўл очиб бериш ҳар бир мамлакат учун жуда муҳим ҳисобланади. [1]

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида: “Қўшилган қиймат солиғи ставкаси 20 фоиздан 15 фоизга туширилди. Бунинг ҳисобидан ўтган йили солиқ тўловчилар ихтиёрида 2 триллион сўм қолди. Жорий йилда бу рақам 11 триллион сўмни ташкил этиши кутилмоқда. Бир йилда тадбиркорлар ихтиёрида шунча маблағ қолиши, албатта, уларга ўз бизнесларини ривожлантириш учун жуда катта қўшимча имкониятлар яратади. Ислохотларимиз натижасида ўтган йили 93 мингта ёки 2018 йилга нисбатан қарийб 2 баробар кўп янги тадбиркорлик субъектлари ташкил этилди”-деб таъкидланади. [2]

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг расмий “soliq.uz” веб сайтидан олинган маълумотларга кўра, билвосита солиқлар 2018-2019 йиллар давомида бюджетга тушган тушумларни таҳлил қилинганда, 2018 йилда бюджетга билвосита солиқлар орқали

20282,0 млрд.сўм тушум тушган бўлса, 2019 йилда бу кўрсаткич 33156,0 млрд.сўмни ташкил қилиб, ўсиш суръати 163 фоизни ташкил этди. Бюджет тушумларига 2019 йилда 83266,0 млрд.сўм тушум тушиши таъминланган бўлса, шундан билвосита солиқлар орқали 33156,0 млрд.сўми тушган бўлиб, билвосита солиқларнинг бюджет тушумларидаги ҳақиқий улуши 40 фоизни ташкил қилмоқда [3].

1-жадвал.

**Солиқ турлари бўйича 2018-2019 йиллар давомида бюджетга тушган тушумлар
тўғрисида маълумот
млрд.сўмда**

№	Солиқ турлари	2018 йил	2019 йил	Улуши (фоизда)	Ўсиш суръати
	Бюджет тушумлар, жами	54 203	83 266	100	154
	<i>шу жумладан:</i>				
1	Бевосита солиқлар	17 540	22 672	27	129
2	Билвосита солиқлар	20 282	33 156	40	163
3	Ресурс тўловлари ва мол-мулк солиғи	12 663	19 677	24	155
4	Давлат божи ва жарималар	1 517	1 913	2	126
5	Бошқа солиқлар ва йиғимлар	2 200	5 848	7	266

Манба: <https://soliq.uz/page/asosiy-korsatkichlar>

Бу борада, Иқтисодиёт фанлари доктори, профессор А.Жўраев ва А.Амановлар иқтисодиётда қўшилган қиймат солиғи ундириш механизмини такомиллаштиришда солиқ ставкаларнинг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилардан иборат эканлигини таъкидлайди:

Биринчидан, бозор иқтисодиёти шароитида солиқлар давлат бюджети даромадларининг асосий манбаи бўлиши билан бир қаторда, иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, иқтисодиётнинг устувор соҳаларни молиявий қўллаб-қувватлаш давлат сиёсатида қўшилган қиймат солиғи муҳим инструментлардан бири ҳисобланади. Мамлакатимиз иқтисодиётини барқарор ривожлантиришда қўшилган қиймат солиғини ундириш механизмини такомиллаштиришга қаратилган чоралар ҳам муҳим роль ўйнайди. Чунки, қўшилган қиймат солиғи давлат бюджетини даромадлар қисмининг қарийб 50 фоизни ташкил этади. Шунинг учун ҳам мамлакатимизда мавжуд солиқ тизимини такомиллаштиришга катта эътибор берилмоқда;

Иккинчидан, Билвосита солиқларнинг муаммоларидан бири сифатида солиқ ставкаларининг юқорилигини келтириш мумкин. Ишлаб чиқариш ва қайта ишлаб чиқарувчи корхоналар учун 15 фоизлик солиқ ставкасини 10 фоизга тушириб белгилаш ҳам тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш мақсадга мувофиқ бўларди. [4]

Шу нуктаи назардан, бугунги кунда пандемиядан кейинги даврда иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш ва тадбиркорлик қўламини кенгайтириш мақсадида солиқ қонунчилигида қўшилган қиймат солиғини ундириш механизмини такомиллаштириш йўлларида бири –бу солиқ ставкасини пасайтириш орқали ишлаб чиқаришни рағбатлантириш ҳисобланади. Бундан ташқари, қўшилган қиймат солиғи давлат бюджети даромадлар қисмининг қарийб 50 фоизини ташкил этиши ушбу солиқ турини ундиришнинг мақбул йўллари излаб топиш борасида илмий асосланган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқишни тақозо қилмоқда.

Тадқиқот методологияси

Илмий мақолани тайёрлаш жараёнида маълумотларни жадваллар асосида қиёсий таҳлил, маълумотларни гуруҳлаш, тизимли таҳлил асосида статистик гуруҳлаш ҳамда эксперт баҳолаш усулларида ҳам унумли фойдаланилди.

Таҳлил ванаतिжалар

Хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий фаолиятини солиқлар воситасида, айниқса унинг энг муҳим турларидан бири бўлган қўшилган қиймат солиғини ундириш тартибини такомиллаштириш, бюджетга солиқли даромадлар тушумини ошириш ҳамда асосий воситалар

ва номоддий активларни ишлаб чиқарувчи ва уни олди-сотти фаолияти билан шуғулланувчи корхоналар учун қўшилган қиймат солиғи ҳисоблашни такомиллаштириш йўллари кўриб чиқиш шу куннинг долзарб масалаларидан биридир.

Иқтисодиётни модернизациялаш ва эркинлаштириш шароитида солиқлар давлат бюджети даромадларининг асосий манбаи бўлиши билан бир қаторда, иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, иқтисодиётнинг устувор соҳаларни молиявий қўллаб-қувватлаш давлат сиёсатида муҳим воситалардан бири ҳисобланади. Бунда, солиқ тизимида етакчи ўринга эга бўлган ва давлат бюджети даромадларини шакллантиришда ғоят муҳим фискал вазифани бажариб келаётган билвосита солиқларнинг аҳамияти ғоятда юксакдир. Мамлакатимиз иқтисодиётини барқарорлаштиришда солиқ сиёсатини такомиллаштиришга қаратилган чоралар ҳам муҳим роль ўйнайди. Чунки, солиқлар хазинани тўлдирувчи асосий манбадир. Шунинг учун ҳам мамлакатимизда мавжуд солиқ тизимини такомиллаштиришга катта эътибор берилмоқда.

Мамлакатимизда солиқ тизимини ривожлантиришда унинг рағбатлантириш вазифасидан самарали фойдаланишни талаб этилади. Бунда солиқлар воситасида корхоналарнинг фаолиятини рағбатлантириш ва натижада улар иқтисодий фаоллигини ривожлантириш алоҳида аҳамият касб этади. Чунки корхоналарнинг иқтисодий фаоллигининг ривожланиши бир томондан, унинг иқтисодий юксалишига, даромадларининг ошишига олиб келса, иккинчи томондан, солиқ тўловчи сифатида солиққа тортиладиган базанинг кенгайишига олиб келади ва бу охир оқибатда бюджет даромадларининг ошишини келтириб чиқаради. Ҳозирги кунда билвосита солиқлар давлат бюджетининг даромадлар қисмида салмоқли ўринларни эгаллайди.

2-жадвал

Билвосита солиқлар давлат бюджетининг даромадлар қисмида эгаллаган ўрни таҳлили
млрд.сўмда

№	Даврлар	Бюджет даромадлари	Билвосита солиқлар	Билвосита солиқларнинг улуши фоизда
1	2018	62 229,5	33 404,3	53,7
2	2019	102 627,6	47 029,8	45,8
3	2020	98 186,1	52 165,6	53,1
4	2021	120 231,7	60 145,9	50,0
	Жами	383 274,9	192 745,6	50,3

Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 декабрдаги ПҚ-4555-сонли қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 26 декабрдаги ПҚ-4086-сонли қарори, Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 25 декабрдаги ЎРҚ-657-сонли қонуни, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 9 декабрдаги ЎРҚ-589-сонли қонуни.

Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, 2020 йилда давлат бюджети даромадлари 98186,1 млрд.сўм белгиланган бўлиб, шундан 52165,6 млрд.сўмини билвосита солиқлар ташкил қилиб 53,1 фоизда салмоқли ўринни эгаллаган [4]. Шу сабабли билвосита солиқларнинг ҳисобини ўрганиш долзарб масалалардан ҳисобланади. Демак, ҳозирда, мамлакатимиз солиқ тизими олдида бозор муносабатларини тўлақонли шакллантириш учун шарт-шароит яратиш билан бир қаторда, давлат бюджетини маблағлар билан таъминлаш ҳамда устувор йўналишдаги иқтисодий фаолиятни солиқлар воситасида қўллаб-қувватлашни талаб этади. Хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий фаолиятини солиқлар воситасида, айниқса унинг энг муҳим турларидан бири бўлган қўшилган қиймат солиғини ундириш тартибини такомиллаштириш катта аҳамият касб этади.

Корхонанинг ўз эҳтиёжи учун олинган асосий восита ва номоддий активлари корхонанинг бухгалтерия балансида мол етказиб берувчига тўланган қўшилган қиймат солиғи суммаси билан бирга ёзилиб кириш қилинади. Агар балансдаги асосий воситалар ва номоддий активлар сотилса, у ҳолда асосий воситалар ва номоддий активлар бўйича солиққа тортиш объекти бўлиб, сотиш баҳоси билан қолдиқ қиймат ўртасидаги фарқ ҳисобланади. Бунда, агар корхона асосий воситалар ва номоддий активларни қолдиқ қийматида сотса, у ҳолда солиққа тортиладиган объект бўлмайди ва бюджетга солиқ тўланмайди. Шунингдек, асосий воситалар ва номоддий

активларни ишлаб чиқарувчи ва уни олди-сотти фаолияти билан шуғулланувчи корхоналар учун қўшилган қиймат солиғи ҳисоблашнинг алоҳида тартиби мавжуд.

Билвосита солиқлар механизмидаги муҳим муаммолардан бири сифатида солиқ ставкаларининг бироз юқорилигини келтириш ўринлидир. Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўришиб турибдики, бугунги кунда иқтисодиёти ривожланган давлатларда қўшилган қиймат солиғи ставкаси кам миқдорда белгиланганлиги гувоҳ бўламиз. Қозоғистон ва Қирғизистонда қўшилган қиймат солиғи ставкаси 12 фоиз, Жанубий Корея, Индонезия ва Ливанда 10 фоиз, Швейцарияда 8 фоиз, Таиландда 7 фоиз, Сингапур, Саудия Арабистони ва Ҳиндистонда 4-5 фоиз ставкада солиқ амалиётини кўриш мумкин. Ушбу давлатларнинг иқтисодиёти бугунги кунда ривожланган давлатлар қаторидан жой олганлигини ва тадбиркорларнинг солиқ муносабатларида ижобий ишторк этиши бюджетнинг ортиб боришига хизмат қилади.[4]

3-жадвал

Қўшилган қиймат солиғи тўлаётган давлатлар ва солиқ ставкалари

Давлат номи	ҚҚС, %	Давлат номи	ҚҚС, %
Венгрия	27	Хитой	16
Дания, Норвегия, Швеция	25	Туркменистон, Ўзбекистон	15
Греция	24 24,5	Қозоғистон, Қирғизистон	12
Исландия			
Уругвай, Португалия	23	Жанубий Корея, Индонезия, Ливан	10
Италия	22	Швейцария	8
Голландия, Бельгия	21	Таиланд	7
Буюк Британия, Франция, Австрия, Россия, Беларусия	20	Доминикан Республикаси	6
Германия	19	Сингапур, Саудия Арабистони	5
Латвия, Исроил, Тожикистон	18	Ҳиндистон	4

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат Солиқ Қўмитаси малака ошириш маркази маълумотлари асосида тайёрланган.

Ҳозирги кунда ишлаб чиқариш ва қайта ишлаб чиқаришга ихтисослашган корхоналар тармоғи кенгайиб бораётган бир вақтда ушбу корхоналарга 15 фоизлик солиқ ставкасини 10 фоизга тушириб белгилаш ҳам тадбиркорларни янада қўллаб қувватлашга асос бўлиб хизмат қилади. Бунинг натижасида қанчадан қанча ҳали ҳам яширин иқтисодиёт орқали тадбиркорлиги амалга ошириб, охир оқибатда қонун олдида жавоб беришга тўғри келаётганларнинг олди олиниб, ёш тадбиркорларнинг ривожланиши ҳамда ишлаб чиқарилган маҳсулотларини дунё миқёсида рақобатдошлиги таъминлашга хизмат қилади.

Бу эса бюджетга солиқли даромадлар тушумини ошириш билан бир қаторда инсофли ва ҳалол тадбиркорларнинг кўпайишига замин яратади. Солиқ сиёсатидаги нейтралликнинг йўқотилиши солиқ юки ошиб кетишига, бу, ўз навбатида, солиқ тўловчиларнинг солиқдан қочиш мақсадида ўз даромадларини яширишга, капитални “хуфёна иқтисодиёт”да айлантиришга бўлган интилишларини кучайтириб юборади. Бу ҳолат, давлат ва умумжамият мафаатларига зидлигидан далолат беради [5].

Давлат бюджети даромадларини кўпайтиришнинг иккинчи йўналиши эса солиқ солишнинг яширилган базасини аниқлаш ва солиққа тортишдан иборат.

Шу ўринда солиқ тўлашдан қочиш, унга қарши курашиш ва бу борада республикамизда ҳамда хорижда қандай тадбирлар амалга оширилиши тўғрисида қисқача тўхталиб ўтиш

мақсадга мувофиқдир.

Солиқ тўлашдан қочиш иқтисодий субъектнинг фойдасини максималлаштиришга интилишнинг натижасидир. Барча солиқлар ва тўловлар корхона томонидан ташқи таъсирга асосланган харажат ҳисобланади ва унинг маълум бир даражадан кўтарилиши бу солиқлардан қочиш ёки уларни камайтиришга қизиқишни кучайтиришга олиб келади.

Солиқ тўлашдан қочиш, ноқонуний йўллар билан топилган маблағлардан яна ишлаб чиқаришда фойдаланиш орқали “хуфёна иқтисодиёт”нинг ривожланишига замин яратади. Бизнингча, бу билан курашишнинг қанчалик зарурлигини ортиқча изоҳлашга зарурат йўқ.

Шунингдек, яна бир муаммолардан бири қурилиш соҳасида қўшилган қиймат солиғини ундириш жараёни билан боғлиқдир. Маълумки, солиқ кодексининг қоидаларига мувофиқ қўшилган қиймат солиғи бўйича “Қурилиш, қурилиш-монтаж ва таъмирлаш-қурилиш, ишга тушириш-созлаш, лойиҳа-қидирув ва илмий ишлар, хизматлар бўйича, шунингдек объектларни фойдаланишга тайёр ҳолда қуришда шартномавий нархлардан келиб чиққан ҳолда ҳисоб-китоб ҳужжатлари ҳақ тўлаш учун тақдим этилган, бажарилган ва буюртмачи томонидан тасдиқланган ишларнинг, хизматларнинг қўшилган қиймат солиғи киритилмаган қиймати солиқ солинадиган базадир”, деб қайд этилган. [6]

Таъкидлаш ўринлики, қурилиш корхоналари қурилаётган объект бўйича қўшилган қиймат солиғини бюджетга қурилиш ишлари битгандан сўнг тўлайдилар. Аммо, кейинги йиллардаги таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, кўпгина объектлар бўйича қурилишда материалларнинг меъёр талабларига мувофиқ сарфланмаслиги, талон-тарож қилиниши оқибатида объектлар ишга туширилмас-дан қолиб қўшилган қиймат солиғи бюджетга ундирилмасдан қолмоқда. Шунинг учун қурилиш корхоналари учун қўшилган қиймат солиғини тасдиқланган лойиҳа қийматининг бажарилишига мувофиқ ҳар ойда тўлаб борилишини жорий этиш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Солиқ сиёсатида асосий эътибор, ҳамиша, солиқларнинг давлат бюджетига ўз вақтида ва тўлиқ келиб тушишини таъминлаш масаласига қаратилади. Маҳаллий бюджетларга солиқ ва бошқа тўловларнинг ўз вақтида ва тўлиқ келиб тушмаслиги, юқори бюджетдан ажратиладиган ажратмаларнинг қисқариб кетиши, ўз вақтида амалга оширилмаслиги каби ҳолатлар молия йилида амалга оширилиши кўзда тутилган тадбирларнинг ўз муддатида молиялаштирилмаслигига олиб келадики, бундай ҳолатлар иқтисодий ислохотлар самарасининг пасайиб кетишига олиб келади ҳамда иқтисодий ўсишни секинлаштиради.

Солиқ кодексининг 242-моддасига мувофиқ ишлар, маҳсулот етказиб берувчи томонидан ҳисобварақ-фактура тақдим этилган сана ёки товарлар жўнатиш (берилган) сана, агар ушбу сана ҳисобварақ-фактура тақдим этилган санадан олдин келса, товарларни реализация қилиш бўйича айланма амалга оширилган санадир.[6]

Қўшилган қиймат солиғини ҳисоблаш пайтида солиққа тортиладиган база бўлиб янгидан яратилган қиймат янги товар маҳсулоти билан шу товарни ишлаб чиқариш ишлатилган хомашёлар қиймати ўртасидаги фарқ ҳисобланади. Қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисоб-китобларни корхона ортиб боровчи якун билан рўйхатдан ўтган жойидаги Давлат солиқ инспекцияларига ҳар ойда, ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топширилган муддатда тақдим этади. Корхоналар қўшилган қиймат солиғини солиқ ҳисобини топширган кундан кечиктирмай тегишли даврдаги ҳақиқий сотиш айланмадан келиб чиқиб тўлайди. Агар корхона ҳисобланган солиқ суммасини бюджетга ўз вақтида ўтказиб бермаса, бундай ҳолатда Давлат солиқ инспекциялари масъул ходимлари томонидан ҳисобланган солиқ суммасига нисбатан кечиктирилган ҳар бир кун учун 0,033 фоиз миқдорида пеня (молиявий жазо) қўлланилишига олиб келади. Бунда корхона раҳбариятига нисбатан маъмурий чора қўлланилмайди. Чунки, ушбу жараёнларнинг солиқ айланма сифатида белгиланиши солиқ тўловчининг ўз имкониятлари эвазига ишлаб чиқаришни кенгайтиришни рағбатлантиришни камайтиради, банкларнинг эса капиталлашувига салбий таъсир этади. Ваҳоланки, бугунги кунда банкларнинг капиталлашувини ошириш давлатимизнинг устувор иқтисодий сиёсати сифатида белгилаб олинган.

Бу борада кескин чораларни фақат ўз вақтида бюджетга ўтказилмаётган солиқ суммаларига нисбатангина эмас, балки корхоналар бошқа тўловларининг ўтказилишида тўхталишлар йўл қўйилаётган ҳолатлар учун ҳам қўллаш зарур. Чунки бундай ҳолатларга йўл қўйилаётганлиги корхоналарнинг молиявий аҳволини янада ёмонлаштирмоқда. Банклар томонидан ҳисоб-китобларни ўз вақтида амалга оширишга тўсқинлик қилаётган далиллар амалиётда қўллаб

учраб турадики, улар охир-оқибатда нотўловларнинг ўсишига олиб келмоқда, мамлакатдаги пул муомаласининг аҳволига кескин салбий таъсир кўрсатмоқда.

Пул муомаласининг ҳаракати мамлакат доирасида бузилаётган экан, уни тузатиш учун айрим ҳолларда маъмурий характердаги қарорлар қабул қилиш мақсадга мувофиқ саналади. Жумладан, маблағларнинг давлат бюджетига ўз вақтида бориб тушишини таъминлаш борасида банклар жавобгарлигини кучайтириш зарур. Хусусан, солиқ органларининг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар суммаларининг сўзсиз ундирилиши тўғрисидаги тўлов талабномалари банклар томонидан биринчи навбатда ижро этилиши керак.

Хулоса ва таклифлар

Қўшилган қиймат солиғини ундириш механизмини такомиллаштириш йўллари таҳлил қилиш жараёнида қуйидаги хулоса ва тавсияларни таъкидлаш жоиз ҳисобланади:

Биринчидан, бугунги кунда иқтисодий ривожланган давлатларда қўшилган қиймат солиғи ставкаси кам миқдорда белгиланганлиги ушбу давлатларнинг бюджет даромадлари ва тадбиркорларнинг ошиб боришига хизмат қилмоқда. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда ҳам ишлаб чиқариш ва қайта ишлаб чиқаришга ихтисослашган корхоналар тармоғи кенгайиб бораётган бир вақтда ушбу корхоналарга 15 фоизлик қўшилган қиймат солиғи ставкасини 10 фоизга тушириш тавсия этилади;

Иккинчидан, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш мақсадида давлат солиқ инспекциялари масъул ходимлари томонидан ҳисобланган солиқ суммасига нисбатан кечиктирилган ҳар бир кун учун пеня (молиявий жазо) қўлланилиши бекор қилиш тавсия этилади;

Учинчидан, корхоналарнинг айланма маблағлари ортиб бориши билан даромадларнинг ҳам ортиб боришига хизмат қилиши мақсадида айланма маблағларига чегаравий миқдор 500 млрд.сўм қилиб белигилаш ва айланма маблағлари 500 млрд.сўмдан ошган қисмига солиқ ставкасининг имтиёзли шаклини жорий қилишни тавсия этилади;

Юқоридаги тавсиялардан келиб чиқиб, хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, қўшилган қиймат солиғини ундириш механизмини такомиллаштиришда хорижий давлатларнинг солиқ амалиёти тажрибасидан фойдаланган ҳолда, солиқ ставкаларининг пасайтирилиши, ҳисобланган солиқ суммасига нисбатан кечиктирилган ҳар бир кун учун пеня (молиявий жазо) қўлланилмаслиги, қўшилган қиймат солиғи тўловчи корхоналарга айланма маблағларининг чегаравий миқдордан ошган қисмига солиқ ставкасининг имтиёзли шаклини қўллаш каби тавсияларнинг амалга оширилиши натижасида, тадбиркорларни янада қўллаб қувватлаш, инсофли ва ҳалол тадбиркорларнинг кўпайиши, қўшилган қиймат солиғи ундирилиши билан боғлиқ солиқдан қочиш йўллари камайиши ва бюджет даромадларини оширишга хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. <https://review.uz/oz/post/koronavirus-pandemiyasining-global-iqtisodiyotga-va-ozbekistonning-iqtisodiy-hamkor-mamlakatlariga-tasiri>
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 24.01.2020 йилдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.
3. <https://soliq.uz/page/asosiy-korsatkichlar>
4. А.Жўраев, А.Аманов “Солиқлар ва солиққа тортиш” дарслик 2020 йил.
5. О.Сатторкулов, А.Абдувоҳидов, А.Абдувалиев, А.Бурханов// Иқтисодий хавфсизлик. Ўқув қўлланма, “NOSHIRLIK YOG’DUSI” 2019-йил.394 бет.
6. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 30 декабрдаги Солиқ кодекси.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 декабрдаги ПҚ-4555-сонли қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 26 декабрдаги ПҚ-4086-сонли қарори.
9. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 25 декабрдаги ЎРҚ-657-сонли қонуни.
10. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 9 декабрдаги ЎРҚ-589-сонли қонуни.

ISSN 2181-9491
Doi Journal 10.26739/2181-9491

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР
1 СОН, 4 ЖИЛД

ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ
НОМЕР 1, ВЫПУСК 4

INNOVATIONS IN ECONOMY
VOLUME 4, ISSUE 1

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000